

Bağımsız bir devrimci sanat için manifesto

André Breton, Diego Rivera,
Lev Davidoviç Trotskiy

Sunuş

“Bağımsız Bir Devrimci Sanat İçin Manifesto”,¹ 1938 yılında Trotskiy Meksika’da sürgünde iken bu ülkeye bir seyahat yapan ünlü gerçeküstücü şair ve romancı André Breton ile aralarında yapılan tartışmalar sonucunda kaleme alınmış ve yayınlanmıştır. Meksika’nın dünyaca ünlü duvar ressamı, Trotskiy’in ev sahibi ve yoldaşı Diego Rivera tartışmaya sonradan dâhil olmuş, taktik nedenlerle manifestoyu Trotskiy’in yerine Breton ile birlikte o imzalamıştır. Manifesto’nun yazıldığı tarih 1938 yılının Haziran ve Temmuz aylarıdır. Burada yeni bir çevirisini sunmakta olduğumuz Manifesto’yu esas olarak **André Breton** kaleme almış, Lev Trotskiy ise metnin üzerinden geçerek birçok önemli ekleme ve çıkarma

---

¹ İngilizce metin için bkz. https://www.marxists.org/subject/art/lit_crit/works/rivera/manifesto.htm.

yapmıştır.

Gerçeküstücü akımın öncülerinden Breton ile Trotskiy'in estetik görüşleri birçok bakımdan farklıydı. Fakat Stalinizmin, faşizmin ve kapitalizmin özgür bir sanatın önünde engel olduğu konusunda aynı fikirdeydiler. Hem bir Manifesto yayınlamak, hem de daha sonrasında bir uluslararası sanatçılar federasyonu ("Enternasyonal Bağımsız Devrimci Sanat Federasyonu", kısa adıyla FIARI) oluşturmaya dönük girişimlerde bulunmak için anlaştılar.

Adım adım dünya savaşının yaklaştığı bir ortamda Manifesto'nun etkisi sınırlı kaldı. Yine de, Breton'un Fransa'ya dönüşünün ardından uluslararası federasyonun kurulması mümkün oldu. Avrupa'da yaklaşık 60 önde gelen isim Manifesto'yu destekledi. Aralarında Fransa'dan Jean Giono, Henry Poulaille, Marcel Martinet, İtalya'dan Ignazio Silone, Hollanda'dan Jef Last, Çekoslovakya'dan Karel Teige gibi tanınmış şahsiyetler vardı. Amerika Birleşik Devletleri'nde ise ABD Komünist Partisi'nin Büyük Depresyon'un en ağır günlerinde, sınıf mücadeleleri doruğuna çıkmışken, Halk Cephesi taktikleriyle Franklin D. Roosevelt yönetimine destek vermesine tepki duyan, Moskova Duruşmaları'ndan ikrah getiren bir dizi aydın Trotskiy yandaşı olmuştu. Bunlar, aralarında Edmund Wilson, Sidney Hook, James T. Farrell, Dwight MacDonald, Charles Malamuth, Philip Rahv, James Rorty (ileride ünlenecek filozof Richard Rorty'nin babası), Mary McCarthy, Harold Rosenberg gibi ünlü edebiyatçılar ve edebiyat eleştirmenleri de olan kalabalık bir gruptu. Tarihe "New York aydınları" olarak geçen bu insanlar bir de *Partisan Review* adında dergi yayınlıyorlardı. Fakat hem *Partisan Review*'nin, hem de uluslararası örgütün ömrü kısa oldu. Federasyon, iki adet bülten çıkardıktan sonra tarihe karıştı. New York aydınları da bir süre sonra Trotskiy'den koptular.

Manifesto, faşizmin meydanlarda kitap yakma uygulamalarına kadar giden sansür ve baskı politikasının yanı sıra Stalinist bürokrasinin sanat ve edebiyata 1930'lu yılların başından itibaren getirdiği ağır baskı ve kısıtlama ortamında kaleme alınmıştır. Ekim devriminden sonra, bütün 1920'li yıllar boyunca, sanatta, edebiyatta, tiyatrodada, sinemada, müzikte çok çeşitli ekoller çiçek açmış, birbirleriyle kıyasıya tartışmış, devrim sonrası toplumun fikir hayatında büyük bir canlılık yaratmıştır. Örneğin edebiyat alanında birçok farklı ekol değişik yazar kuruluşlarında örgütlenmiştir. 1930'lu yılların başında bürokrasinin kontrolü yerleştikten sonra Sovyet hükümetinin bir karnamesiyle bütün sanat ve edebiyat dallarında resmi örgütler kurulduğu gibi, yazarlar da Sovyet Yazarlar Birliği (VAPP) adı altında tek bir örgüte bağlanmaya zorlanmışlardır. Bu örgüte girmeyen yazar, kitaplarını yayınlamakta büyük zorluk çekiyordu. Üstelik hükümet bu birlik aracılığıyla "sosyalist gerçekçilik" adı altında resmi politikalara övgüden başka hiçbir şeye izin vermeyen bir edebiyat ekolünü dayatıyordu.

İkinci Dünya Savaşı'nda parti Merkez Komitesi sekreterlerinden Andrey Jdanov'un adıyla Jdanovizm olarak resmileşecek bir doktrin Sovyet sanat ve

edebiyatını daha da kabaca disiplin altına almıştır. Sovyetler Birliği'nin yüz akı, dünyaca ünlü Dimitriy Şostakoviç, Aram Haçaturyan, Sergey Prokofiev gibi bes-teciler “formalizmle mücadele” adı altında baskı görmüştür.

Manifesto, işte bürokrasinin kurduğu bu baskı sistemine karşı sanat için öz-gürlüğü savunmaktadır. Trotskiy'in sanatın bağımsızlığına dair görüşleri 1924 yılında yayımlanan *Edebiyat ve Devrim* başlıklı yapıtında bile olgunlaşmış du-rumdaydı. Bu metinde de sanatçının hiçbir kısıtlama altında olmadan tam bir özgürlük içinde çalışması gerektiği yönündeki vurgular esas olarak Trotskiy'in kaleminden çıkmıştır.

Komünist devrimin sanattan korkmadığını hatırlatan, devrimci sosyalist re-jimin sanat ve bilim alanında “en baştan itibaren anarşist bir bireysel özgürlük rejimi” kurması gerektiğini savunan bu manifestoyu tarihsel bir vesika olarak değil, günümüzde ve sosyalizme geçiş toplumunda sanatın yerine ve rolüne dair ülkemizde süregiden cılız tartışmalara son derece güncel ve önemli bir katkı ola-rak yayınlıyoruz.

* * *

Uygarlığın asla bugünkü kadar ciddi biçimde tehdit edilmediğini hiç abartısız söyleyebiliriz. Vandallar, barbarca ve nispeten etkisiz araçlarıyla, Avrupa'nın bir köşesindeki antik kültürü yok etmişlerdi. Fakat bugün, tarihsel kaderinde birleşen dünya uygarlığının, modern teknolojinin tüm cephaneliği ile silahlanmış olan gerici güçlerin darbeleri altında sendelediğini görmekteyiz. Yalnızca yaklaşan dünya savaşını düşünüyor değiliz. “Barış” zamanlarında bile, sanatın ve bilimin konumu kesinlikle katlanılmaz hale gelmiştir.

Herhangi bir felsefi, sosyolojik, bilimsel veya sanatsal keşif, bir bireyden kay-naklandığı ölçüde, öznel yetenekleri kültürün nesnel bir zenginleşmesini getirecek bir şeyi yaratmak için harekete geçirdiği ölçüde, kıymetli bir talihin meyvesi olarak görünür; yani bir başka deyişle, zorunluluğun, az çok kendiliğinden ortaya çıkışı olarak görünür. Bu tür yaratılar, ne (mevcut dünyayı yorumlayan) genel bil-ginin ne de (dünyayı daha iyiye doğru değiştirmek için onun hareketini yöneten yasaların kesinlikli bir analizini gerektiren) devrimci bilginin duruş noktasından azımsanabilir. Daha özgül olarak, yaratıcı etkinliğin içinde gerçekleştiği entelek-tüel koşullara kayıtsız kalamayacağımız gibi, entelektüel yaratıyı yöneten o özel yasalara saygı göstermekte de kusur etmememiz gerekir.

Günümüz dünyasında, entelektüel yaratıyı olanaklı kılan koşulların her za-mankinden daha geniş ölçüde tahrip edildiğini fark etmemiz gerekiyor. Bunu zorunlu olarak, yalnızca sanat eserinin değil aynı zamanda özellikle “sanatçı” kişiliğinin de giderek artan ölçüde açıkça aşağılanması izliyor. Hitler rejimi şim-

di Almanya'yı, eserleri özgürlük için - ne kadar yüzeysel olsa da - en ufak bir sempatiyi ifade eden tüm sanatçılardan arındırmış olduğundan, hâlâ eline kalem veya fırça almaya rıza gösterenleri rejimin ülke içindeki uşakları statüsüne indirgemıştır: görevleri, emir verildiğinde, olanaklı en kötü estetik biçimler altında, rejimi göklere çıkarmaktır. Eğer bize yansıyan haberler doğruysa, Termidorcu reaksiyonun şimdi zirveye yaklaştığı Sovyetler Birliği'nde de durum aynıdır.

Şimdilerde moda olan “Ne faşizm ne komünizm!” sloganını benimsemediğimizi söylemeye gerek duymuyoruz – “demokratik” geçmişin parçalanmış kalıntılarına tutunmaya çalışan tutucu ve korkak sığ kafalılardan mizacına uygun bir slogandır bu. Gerçek sanatın, hazır modeller üzerinde çeşitlemeler yapmaktan ziyade kendi çağının insanının ve insanlığının içsel ihtiyaçlarını ifade etmekte ısrarcı olan gerçek sanatın, devrimci olmaması, toplumun tam ve kökten bir yeniden kuruluşunu arzulamaması olanaksızdır. Entelektüel yaratıyı zincirlerinden kurtarmak için, tüm insanlığın geçmişte yalnızca tek tek dâhilerin çıkabildiği yüksekliklere ulaşabilmesi için bunu istemesi gerekir. Yeni bir kültüre giden yolu yalnızca toplumsal devrimin açabileceğinin farkındayız. Yine de, şimdi Sovyetler Birliği'ni kontrol eden bürokrasiyle tüm dayanışmayı reddediyorsak, bunun nedeni, bize göre onun komünizmi değil fakat komünizmin en güvenilmez ve tehlikeli düşmanını temsil etmesidir.

SSCB'nin totaliter rejimi, diğer ülkelerde kontrol ettiği sözde “kültürel” örgütleri aracılığıyla tüm dünyaya her tür tinsel değere düşman olan derin bir alacakaranlık yaymıştır; pislik ve kandan oluşan öyle bir alacakaranlık ki, içinde köleliği bir kariyer, para karşılığında yalan söylemeyi bir alışkanlık, suçun örtbas edilmesini bir haz kaynağı haline getiren entelektüel ve sanatçı kılığına girmiş insanlar yüzer. Stalinizmin resmi sanatı, tarihte örneği görülmedik bir yaygaracılıkla, bunların para karşılığı icra ettikleri mesleklerini güzel gösterme çabalarını yansıtır.

Sanatın ilkelerinin bu utanmazca yadsınışının - köleci devletlerin bile bu kadar ileri götürmeye cesaret edemediği bu yadsımanın - sanat dünyasında yarattığı tiksinti, etkin, uzlaşmaz bir tarzda mahkûm edilmelidir. Yazarların ve sanatçıların muhalefeti, proletaryanın daha iyi bir dünya isteme hakkının yanı sıra her soylu duyguyu ve hatta insan onurunu da tahrip eden rejimlerin itibarının sarsılmasına ve bunların devrilmesine yararlı biçimde katkıda bulunabilecek kuvvetlerden biridir.

Komünist devrim sanattan korkmaz. Çürüyen bir kapitalist toplumda sanatçının rolünün, birey ile ona düşman çeşitli toplumsal biçimler arasındaki çatışkı ile belirlendiğinin farkındadır. Salt bu olgu bile, bunun bilincinde olduğu ölçüde, sanatçıyı devrimin doğal bir müttefiği haline getirir. Burada devreye giren ve psikanaliz tarafından analiz edilmiş olan yüceltme süreci, tümleşik “ego” ile reddettiği dış unsurlar arasındaki bozulmuş dengeyi yeniden kurmaya çalışır. Bu yeniden dengeleme, iç dünyanın, “id”in, her insanda ortak olan ve sürekli olarak

çiçeklenen ve gelişen tüm o güçlerini dayanılmaz mevcut gerçekliğin karşısına çıkararak “benlik ideali”nin yararına işler. Bireysel tin tarafından hissedilen kurtuluş ihtiyacı, kendi akışını bu ilksel ihtiyaçla -insanın kurtuluşuna olan ihtiyaçla- birleştirmek için, yalnızca kendi doğal güzergâhını izlemelidir.

Genç Marx’ın yazarın işlevine dair kavrayışı anımsanmaya değer. “Yazar,” der, “yaşamak ve yazmak için doğal olarak para kazanmak zorundadır, fakat hiçbir koşulda para kazanmak için yaşayıp yazmamalıdır... Yazar hiçbir biçimde kendi eserine bir araç gözüyle bakmaz. Bu kendi içinde bir amaçtır ve hem kendi gözünde hem de başkalarının gözünde o kadar az bir araçtır ki, gerektiğinde kendi varoluşunu eserinin varoluşuna feda eder... Basın özgürlüğünün ilk koşulu, bunun bir ticari etkinlik olmamasıdır.”

Bu açıklamayı, entelektüel etkinliği kendisine yabancı amaçlar yönünde hizaya getirmek ve - sözde devlet aklı kılığında - sanatın temalarını tayin etmek isteyenlere karşı kullanmak, her zamankinden daha uygun düşer. Sanatçı, bu temaların özgürce seçimini ve neyi kullanacağına dair hiçbir sınırlamanın bulunmamasını, devredilemez tasarrufları olarak öne sürme hakkına sahiptir. Sanatsal yaratı alanında, imgelem tüm kısıtlamalardan uzak olmalı ve hiçbir bahane ile zincire vurulmasına izin vermemelidir. Sanatın kendi doğasıyla kökten uyuşmadığını düşündüğümüz bir disipline tabi olmasına - ister bugün isterse yarın için - rıza göstermemizi bekleyenlere, dümdüz bir red yanıtı verir ve sanat için tam özgürlük formülümüzün arkasında durmaktaki kararlılığımızı tekrarlarız.

Devrimci devletin kendisini burjuvazinin karşı saldırısına karşı, bu saldırılar bilim veya sanat bayrağıyla örtünmüş olsalar bile, savunma hakkı olduğunu elbette kabul ediyoruz. Fakat bu koşullar tarafından dayatılmış ve geçici devrimci öz-savunma tedbirleri ile entelektüel yaratıya talimatlar yağdırma iddiası arasında bir uçurum var. Devrim, bir yandan, maddi üretim güçlerinin daha iyi gelişmesi için merkezi denetimli bir sosyalist rejim inşa etmek zorundaysa, öte yandan da entelektüel yaratıyı geliştirmek için de en baştan itibaren anarşist bir bireysel özgürlük rejimi kurmalıdır. Otoriteye, talimatlara, tepeden emirlerin en küçük bir kısıntısına bile hayır! Bilim insanları ve sanatçıların tarihte hiç görülmediği kadar geniş bir kapsam kazanacak olan görevlerini yürütmeleri, yalnızca, dışarıdan sınırlanmamış dostça bir işbirliği temelinde olanaklı olacaktır.

Şu ana kadar söylediklerimizden, düşünce özgürlüğünü savunurken siyasal kayıtsızlığı haklı çıkarma niyeti taşımadığımız açık olmalıdır; ayrıca, genellikle gericiliğin saf olmaktan aşırı ölçüde uzak amaçlarına hizmet eden sözde bir saf sanatı da diriltmek istemeyiz. Hayır, sanatın rolüne dair kavrayışımız, onun toplumun kaderi üzerinde etkili olmasını reddedemeyecek kadar yüksektir. Çağımızda sanatın en yüce görevinin, devrimin hazırlanmasına etkin olarak ve bilinçli biçimde katılmak olduğuna inanıyoruz. Fakat sanatçı, özgürlük mücadelesine, onun toplumsal içeriğini öznel olarak benimsemedikçe, onun anlamını ve dramasını tam da sinir uçlarında hissetmedikçe ve kendi iç dünyasını sanatında

vücuda getirmek için özgürce uğraşmadıkça hizmet edemez.

Demokratik türden de olsa faşist de, kapitalizmin günümüzdeki can çekişme döneminde sanatçı kendisini yaşama ve çalışmaya devam etme hakkını kaybetme tehdidiyle karşı karşıya görür. Tüm iletişim kanallarının kapitalizmin çöküşünün enkazı ile tıkandığını görür. Kendi yalıtılmışlığından kaçmasına olanak veren Stalinist örgütlere yüzünü dönmesi çok doğaldır. Fakat tam bir ahlaki çöküntüden kaçınmak istiyorsa, kendi mesajını iletmesinin olanaksızlığı ve bu örgütlerin belirli maddi avantajlar karşılığında kendisinden talep ettiği alçaltıcı kölelik nedeniyle orada kalamaz. Kendi yerinin başka yerde olduğunu anlaması gerekir: devrim ve insanlık davasına ihanet edenler arasında değil, sarsılmaz bir sadakatle devrime tanıklık eden ve bu nedenle onu ve yanı sıra insan dehasının tüm biçimlerinin nihai özgür ifadesini gerçekleştirebilecek olanlar arasında.

Bu çağrının amacı tüm devrimci yazarların ve sanatçıların üzerinde yeniden birleşebilecekleri, devrime sanatlarıyla hizmet edebilecekleri ve bu sanatın özgürlüğünü devrimin gaspçılara karşı savunabilecekleri ortak bir zemin bulmaktır. En çeşitli estetik, felsefi ve siyasal eğilimlerin burada ortak bir zemin bulabileceğine inanıyoruz. Marksistler burada anarşistlerle birlikte yürüyebilirler - her iki tarafın da Joseph Stalin ve onun yardakçısı García Oliver² tarafından temsil edilen gerici polis devriyesi ruhunu tavizsiz biçimde reddetmesi kaydıyla.

Binlerce ve binlerce yalıtılmış düşünürün ve sanatçının bugün dünyaya yayılmış durumda olduğunu, seslerinin sıkı disiplinli yalancıların gürültülü koroları tarafından boğulduğunu çok iyi biliyoruz. Yüzlerce küçük yerel dergi, parasal destek değil yeni yollar arayarak, genç kuvvetleri kendi çevresine toplamaya çalışmaktadır. Sanattaki her ilerici eğilim faşizm tarafından “yozlaşmış” denilerek tahrip edilmektedir. Her özgür yaratı, Stalinistlerce “faşist” olarak adlandırılmaktadır. Bağımsız devrimci sanat şimdi güçlerini gerici zulme karşı mücadele için bir araya toplamalıdır. Var olma hakkını yüksek sesle ilan etmelidir. Böyle bir güçler birliği, şimdi kurulmasının gerekli olduğuna inandığımız Enternasyonal Bağımsız Devrimci Sanat Federasyonu’nun amacıdır.

Bu manifestoda ortaya konulan her fikirde ısrarcı değiliz, kendimiz de bu manifestoyu bir ilk adım olarak görüyoruz. Bu çağrının gerekliliğini mutlaka kabul edecek olan her sanat dostunu ve savunucusunu bir an önce sesini duyurmaya

---

2 Juan García Oliver, İspanya devrim ve iç savaşında burjuva hükümetine Adalet Bakanı olarak katılarak ve Mayıs 1937’de Barselona’da yaşanan, kendi anarşist yoldaşlarının önderlik ettiği işçi ayaklanması sırasında işçileri silahsızlanmaya ve bir ateşkes anlaşmasını kabule davet eden, devrime ihanet etmiş bir eski devrimci. Manifesto 25 Temmuz 1938 tarihini taşımaktadır. Yani yukarıda anılan ve doğru biçimde yönetilse İspanya devriminin zaferle sonuçlanmasının kapısını açabilecek Barselona ayaklanmasından sadece bir yıl sonra yazılmıştır. İspanya iç savaşı devam etmektedir. Burada (muhtemelen Trotskiy) anarşistlere sanat cephesinde ittifak önerirken onlara sorunun sadece Marksist partinin içinden çıkmış hain Stalin değil, anarşist saflardan çıkmış, García Oliver türü hainler de olduğunu hatırlatmaktadır.

davet ediyoruz. Enternasyonal Federasyonun kurulmasına ve görevinin ve eylem yöntemlerinin düşünülmesine katılmaya hazır olan tüm sol yayınları da aynı biçimde davet ediyoruz.

Basın yoluyla ve mektuplaşarak bir ilk uluslararası temas kurulduğunda, yerel ve ulusal kongrelerin alçak gönüllü bir ölçekte örgütlenmesi ile devam edeceğiz. Son adım, Enternasyonal Federasyonun kurulmasının resmi işareti olacak bir dünya kongresinin toplanması olacaktır.

Hedeflerimiz:

Sanatın bağımsızlığı - devrim için.

Devrim - sanatın tam özgürlüğü için!